

VLOGA INTERNETA PRI INTEGRACIJI MLADIH PRISELJENCEV IZ DRŽAV NEKDANJE JUGOSLAVIJE V SLOVENSKO DRUŽBO

Karmen ERJAVEC¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Vloga interneta pri integraciji mladih priseljencev iz držav nekdanje Jugoslavije v slovensko družbo

Ker v obstoječi dostopni literaturi ni študije, ki bi razkrila vlogo interneta v življenju mladih priseljencev, skuša pričujoča raziskava zapolniti to raziskovalno vrzel. Intervjuji z mladostniki, ki so se rodili na območju nekdanje Jugoslavije in se v času primarne socializacije preselili v Slovenijo, so pokazali, da internet zaradi raznolike kulturne in jezikovne ponudbe, enostavne dostopnosti, interaktivnosti in anonimnosti omogoča premostitveni in povezovalni kapital, socialno opolnomočenje in možnost eksperimentiranja z identitetami.

KLJUČNE BESEDE: mladostniki, priseljenci, socialni kapital, internet, Slovenija, države nekdanje Jugoslavije

ABSTRACT

The Role of the Internet in the Integration of Immigrant Youth from Former Yugoslavia into Slovenian Society

Since there is no study available in the current literature which explores the role of the Internet in the lives of immigrant youth, this study attempts to fill in part of the research gap. Interviews with adolescents who were born in the former Yugoslavia and who moved to Slovenia during the time of their primary socialization showed that the Internet provides bridging and bonding capital, social empowerment and the opportunity to experiment with identities through its diverse cultural and linguistic content, easy accessibility, interactivity and anonymity.

KEY WORDS: adolescents, immigration, social capital, the Internet, Slovenia, countries of former Yugoslavia

UVOD

Preselitev in integracija v novo družbo sta še zlasti stresni za mlajše priseljence, ki s preselitvijo ne zapustijo le svoje domovine, ampak tudi otroštvo (James 1997: 99) in vstopijo v novo obdobje psihofizičnega dozorevanja, imenovano adolescenca oz. mladostništvo, tj. življenjsko obdobje med otroštvom in odraslostjo, za katerega je značilno oblikovanje identitete. Zaradi sočasnega procesa dveh pomemb-

¹ Dr. komunikologije, redna profesorica, Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva pl. 5, SI-1000 Ljubljana, karmen.erjavec@fdv.uni-lj.si.

nih prehodov so mladostniki soočeni s korenitimi kognitivnimi, čustvenimi in vedenjskimi izzivi (James 1997; Yeh, Inose 2002). S preseljevanjem povzročena kriza identitete se lahko s podpornimi notranjimi in zunanji sredstvi uspešno razreši, slaba podpora v začetni fazi pa ima lahko za posledico težave pri vključevanju tudi v poznejših fazah (Zlatar 2010).

Obstoječe raziskave (npr. Zohoori 1988; Durham 2004; de Block, Buckingham 2007; Elias, Lemish 2008; Madianou, Miller 2012) kažejo, da množični mediji igrajo raznolike vloge v življenju mladih priseljencev, saj nastopajo kot agenti socializacije, čustveno zavetje, nadomestek za komuniciranje z novimi vrstniki, orodje za medgeneracijski prenos kulture in prostor raziskovanja prvin nove identitete. Ker so dosedanje raziskave v glavnem obravnavale le vlogo televizije v življenju mladih priseljencev in zanemarile raziskovanje različnih vlog interneta, bomo skušali z raziskavo vloge interneta v življenju mladostnikov, ki so se preselili iz nekdanje Jugoslavije v Slovenijo, vsaj delno zapolniti to raziskovalno vrzel. Raziskave mladostniške medijske potrošnje (npr. *Jugend, Information, (Multi)Media-Studie* 2004; Livingstone idr. 2010; Prevodnik idr. 2011) namreč kažejo, da mladostniki v glavnem ne uporabljajo tradicionalnih medijev (radia, tiska in televizije), temveč nove medije, kot je internet. Raziskava *Mladi na netu* (Lobe, Muha 2011) je pokazala, da v Sloveniji internet dnevno uporablja 70 odstotkov otrok in mladostnikov, večkrat dnevno pa skoraj polovica (45 odstotkov). Velika večina (84 odstotkov) mladostnikov običajno obiskuje spletne iskalnike, polovica (51 odstotkov) z glasbo povezane spletne strani. Mladostniki pogosto uporabljajo tudi spletne strani za socialna omrežja (41 odstotkov nekajkrat tedensko).

V bližnji zgodovini so bili najmočnejši procesi priseljevanja v Slovenijo iz nekdanje skupne jugoslovanske države v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja, v manjšem obsegu pa poteka priseljevanje iz tega prostora tudi v novem tisočletju (Komac 2007). Ker so obstoječe raziskave analizirale predvsem otroke in mladostnike druge generacije priseljencev iz nekdanje Jugoslavije, ki so se rodili v Sloveniji (npr. Jontez, Meža 2009; Sekulić 2009; Bešter, Medvešek 2010; Vižintin 2010), zanemarile pa mlade priseljence, ki so se rodili v nekdanji Jugoslaviji in so se med primarno socializacijo preselili v Slovenijo, se v pričujočem članku osredotočamo na to populacijo. S pomočjo poglobljenih polstrukturiranih intervjujev želimo ugotoviti, kakšna je vloga interneta v njihovem življenju.

V naslednjem poglavju bomo predstavili pregled relevantnih študij o odnosu med priseljenci in internetom. Po opisu metode in podatkov bomo predstavili rezultate analize poglobljenih intervjujev, ki jih bomo na koncu interpretirali v širšem družbenem kontekstu, razširitvi ugotovitev obstoječih študij na tem področju in nadaljnjem raziskovanju.

PRISELJENCI IN INTERNET

Medosebne in množične komunikacije igrajo odločilno vlogo v integraciji in gradnji identitete priseljencev, saj po Kimovi teoriji medkulturne integracije »integracija posameznika v določeno kulturno okolje poteka s komuniciranjem« (Kim 2001: 36). Vloga medijev je določena z raznolikostjo in dinamiko procesa prilagajanja priseljencev v novo družbo ter vzpostavljanja hibridne identitete (npr. Georgiou 2006a; Bailey idr. 2007; Elias 2008).

Danes na proces kulturne in socialne integracije priseljencev – razumljen kot dvosmeren proces, v katerem se lahko kultura domovine uresničuje tudi v novi državi, medtem ko proces asimilacije tega ne dopušča (Komito 2010) – ne vplivajo predvsem tradicionalni, ampak novi mediji. Madianou in Miller (2012) uporabljata termin polimedija za situacijo, ko imajo ljudje prek interneta dostop do ducata različnih medijev oz. različnih uslug. Na primeru migrantov z nizkimi dohodki s Filipinov sta pokazala, kako so starši in otroci komunicirali na daljavo s pomočjo različnih internetnih uslug (e-pošta, Facebook, spletna kamera ter pošiljanje hitrih in kratkih sporočil) in tako dosegli večjo medsebojno povezanost.

Z uporabo interneta so si priseljenci zmanjšali stroške komuniciranja in obogatili komunikacijsko vsebino. Myria Georgiou (2006b) je ugotovila, da je za majhne priseljenke skupnosti, ki nimajo finančnih in političnih sredstev za uporabo učinkovitih komunikacijskih kanalov širjenja informacij, internet

ključen komunikacijski prostor oz. kanal komuniciranja. Omogočil jim je večji dostop do informacij in povečal število posameznikov, ki so jim pripravljene nuditi pomoč (Komito 2010). Olajšal jim je tudi izmenjavo izkušenj in nasvetov (ibid.). Na ta način je prispeval k opolnomočenju priseljencev (Georgiou 2006b). Z internetom priseljenci lažje oblikujejo transnacionalno identiteto, saj ohranjajo stik z domovino, obenem pa lažje komunicirajo z novo družbo (Tyner, Kuhlke 2000; Portes 2001; Sökefeld 2006). Mitra (1997) je v analizi portala, ki je priseljencem indijskega porekla v ZDA ponujal zgodovinske in kulturne informacije o Indiji, ugotovil, da so ga priseljenci uporabljali za vzdrževanje stikov s svojo domovino in za ohranjanje indijske identitete v diaspori. Seana Kozar (2002) je ugotovila, da so kitajske spletne literarne revije v Kanadi v novem okolju obogatile tradicionalne kitajske kulturne simbole, saj so jim dodale vrednost.

Maria Yelenevskaya (2005) je z etnografsko študijo rusko govorečih priseljencev v Izraelu in Nemčiji skušala razkriti družbeno in kulturno identiteto obiskovalcev priseljenjskih spletnih strani. Ugotovila je, da so priseljenci redno obiskovali spletne forume v ruščini, da bi si izmenjali svoje izkušnje in izrazili občutke odtujenosti do nove družbe. V novi državi so se povezali z drugimi ruskimi priseljenci in na forumih kritizirali tiste priseljence, ki so prijateljevali z lokalnimi prebivalci. Te ugotovitve sta delno ovrgla Nelly Elias in Shorer-Zeltser (2006), ki sta anketirala obiskovalce ruskih spletnih strani v Nemčiji, Izraelu in ZDA ter ugotovila, da je bila večina anketirancev res bolj naklonjena Rusom kot domačinom, ni pa bila socialno odtujena, kot je trdila Yelenevskaya (2005), saj je prijateljevala tudi z domačini.

Slovenske raziskave ugotavljajo slabo izrabo interneta. Sanja Cikić (2002) in Maša Mikola (2005) sta pokazali, da Slovenci in njihovi potomci po svetu ne ustvarjajo virtualne etnične skupnosti. Meden (2007) je ugotovil, da je na spletnih straneh Slovencev po svetu premalo interakcije in povezovanja. Mikola in Gombač (2008) sta v analizi spletnih strani, ki jih uporabljajo Slovenci po svetu, ugotovila, da ne moremo govoriti o virtualni skupnosti s svojimi lastnostmi, lahko pa govorimo o večji izpostavljenosti bližini in intimnosti. Informacije so hitreje dostopne in spletne strani bližino med ljudmi krepijo ali jo dopolnjujejo.

V nasprotju z obsežno znanstveno literaturo o vlogi interneta v življenju odraslih priseljencev so študije o vlogi interneta v življenju mladih priseljencev maloštevilne. Leen D'Haenens (2003) je raziskovala med drugo generacijo mladih priseljencev na Nizozemskem in ugotovila povezanost med etnično identifikacijo in potrebami priseljencev. Tisti mladostniki, ki so se zelo identificirali s svojo etnično skupino, so pogosteje iskali novice o domovini in s pomočjo interneta vzdrževali stike z vrstniki iste etnične skupine. Ingegerd Rydin in Ulrika Sjöberg (2008) sta izvedli raziskavo o uporabi interneta v begunskih družinah na Švedskem, ki je pokazala, da so mladostniki, ki so se močneje identificirali s svojo etnično skupino, tudi pogosteje uporabljali internet za iskanje informacij o domovini svojih staršev in sodelovali v spletnih forumih, v katerih so komunicirali s pripadniki iste etnične skupine. Študija Nelly Elias in Dapfne Lemish (2010) je pokazala, da je mladim ruskim priseljencem v Izraelu 'virtualno' oz. *online* življenje pomagalo prebroditi številne težave, ki so nastale s preselitvijo v novo sovražno okolje. Avtorici sta s pomočjo poglobljenih intervjujev s sedemdesetimi mladostniki ugotovili, da je internet prispeval k razvoju in h krepitvi identitete mladih priseljencev v kritičnem obdobju velike socialne in materialne prikrajšanosti.

Raziskave o rabi interneta med nepriseljenskimi mladostniki (npr. Livingstone, Bober 2005; Mesch, Talmud 2007) kažejo, da ti interneta ne uporabljajo zgolj za podporo odnosov v 'vsakdanjem' oz. *offline* življenju, temveč tudi za gradnjo identitete, saj jim internet omogoča igranje različnih vlog (npr. Donath 1999; Šuler 2002). Internetna anonimnost in odsotnost vizualnih in zvočnih indicov o *offline* identiteti mladostnikom pomaga, da izrazijo svoja čustva in razvijejo romantične odnose (Holloway, Valentine 2002; Valkenburg idr. 2005).

Raziskave o uporabi interneta poudarjajo pomen »socialnega kapitala« kot posebne oblike socialnih odnosov med posamezniki, ki jim omogoča sodelovanje in doseganje svojih ciljev. Po Putnamu (2000) je socialni kapital skupek dejanskih ali potencialnih virov, ki so povezani v trajno socialno omrežje ali pa v manj formalne odnose poznanstev. Socialni kapital je skupek horizontalnih zvez med ljudmi, ki vklju-

čujejo socialne mreže in z njimi povezane norme, ki vplivajo na produktivnost in dobrobit skupnosti (ibid.). Obstajata dve vrsti socialnega kapitala: premostitveni kapital temelji na šibkih zvezah ter omogoča raznolike perspektive in nove informacije, povezovalni kapital pa temelji na močnih vezeh tesnih prijateljev in družine, ki omogočajo podporo, kot je npr. tolažba (Putnam 2000).

Predvidevamo, da je internet zaradi interaktivnosti in anonimnosti ter raznolike kulturne in informacijske ponudbe ključni medij mladih priseljencev iz nekdanje Jugoslavije, še zlasti na področju premostitvenega in povezovalnega kapitala, družbenega opolnomočenja in igranja vlog.

METODA

Odgovor na ključno raziskovalno vprašanje, kakšno vlogo igra internet v življenju mladih priseljencev, smo poiskali s pomočjo poglobljenih polstrukturiranih intervjujev. Poglobljeni intervjuji so bili za naš namen ustrezni, ker omogočajo vpogled v globino, odkrivanje novih smernic, odpirajo nove razsežnosti problemov ter omogočajo dostop do jasnih in točnih mnenj, ki izhajajo iz osebnih izkušenj (Walker 1988: 4). Intervjuvali smo 32 priseljencev iz vseh republik nekdanje Jugoslavije (osem iz Bosne in Hercegovine, pet iz Kosova, Črne gore, Makedonije in Srbije, štiri iz Hrvaške), starih med 12 in 18 let, ki živijo v Sloveniji med šest mesecev in deset let, od tega 15 fantov in 17 deklet. Izbor intervjuvancev ni bil naključen, ampak smo uporabili metodi snežne kepe in kvote. Poznali smo intervjuvanko, ki nas je priporočila drugemu intervjuvancu, in tako naprej. Izbirali smo tudi po spolu in dolžini bivanja v Sloveniji. V raziskavo smo vključili enajst intervjuvancev »novincev«, tj. priseljencev, ki živijo v Sloveniji od šest mesecev do dve leti, deset »sredincev«, ki živijo v Sloveniji od dveh do pet let, in enajst »veteranov«, ki živijo v Sloveniji od pet do deset let.

Teme intervjujev so bili a) vzorec uporabe medijev (dostop, čas, vsebina), b) vzroki za uporabo interneta in c) pomen interneta v življenju intervjuvancev. Čeprav se intervjuji v izhodišču niso osredotočili le na internet, je raziskava hitro pokazala, da je internet ključni medij naših intervjuvancev, zato mu je bil namenjen večji del intervjuja. Raziskovalna vprašanja smo preoblikovali glede na odzivnost posameznih intervjuvancev.

Intervjuje smo v jeziku in prostoru, ki so ju intervjuvanci izbrali sami, izvedli pozimi 2011. Intervjuji so trajali v povprečju eno uro in so bili posneti, prepisani (nekateri tudi prevedeni) in analizirani, kot je to običajno v kvalitativnih študijah (Lindlof, Taylor 2002).

REZULTATI

Analiza intervjujev je pokazala, da intervjuvanci v rabi medijev ne odstopajo od slovenskega povprečja, saj je internet njihov najbolj priljubljeni medij in ga več kot polovica (17) uporablja redno, vsaj enkrat dnevno. Prevladuje raba spleta, e-pošte, spletne klepetalnice, *YouTuba* in *Facebooka*. Večina udeležencev (28) do interneta dostopa na domačem računalniku, več kot polovica pa tudi prek pametnega telefona (17). Skoraj vsi intervjuvanci (32) so izrazili mnenje, da je računalnik z dostopom do interneta tista tehnologija, brez katere si ne predstavljajo svojega življenja.

Raziskava je razkrila, da igra internet pomembno vlogo v življenju mladih priseljencev, še zlasti na področju premostitvenega in povezovalnega kapitala, socialnega opolnomočenja in eksperimentiranja z identitetami, kar bomo natančneje opisali v nadaljevanju.

Premostitveni kapital

Ohranjanje stikov z domovino

Vsi intervjuvanci so uporabljali internet v vlogi premostitvenega kapitala, in sicer tako, da so z internetom ponovno vzpostavili oz. ohranjali stike z domovino, kar jim je olajšalo priselitev v Slovenijo.

Intervjuvanci so jasno izrazili mnenje, da želijo ohranjati stike z domovino. Vsi intervjuvanci so uporabljali internet, še zlasti splet in *Facebook*, za vzdrževanje stikov z nekdanjo domovino, npr. za komuniciranje z nekdanjimi sošolci, s prijatelji in sorodniki, spremljanje trendov v popularni kulturi, še zlasti v glasbi, in celo za redno spremljanje vremena v domovini. Internet je našim intervjuvancem omogočil ponovno virtualno povezavo z domovino, s čimer so lahko vzpostavili kontinuiteto med preteklostjo in sedanostjo. Te ugotovitve so skladne z »diasporično identiteto«, o kateri prvotno piše Safran (1991) in jo nadalje razvija Clifford (1994), in sicer, da je ravnotežje med izkušnjami ločitve in vključitve, med življenjem tukaj in spominom na domovino (Clifford 1994: 311). Poleg tega se večina znanstvenikov strinja, da internet ponuja nov kontekst razmišljanja o diaspori, saj je postal ključni medij »selektivne socialne interakcije in simbolične pripadnosti« (Castells 2001: 37). Ta študija kaže, da lahko priseljevanje sproži nostalgična čustva, značilna za situacijo mladih priseljencev ob prihodu v novo okolje, ki zaradi tega uporabljajo internet za rekonstrukcijo stikov z domovino.

Intervjuvanci, še zlasti priseljenci »novinci«, so se redno ozirali nazaj v svojo preteklost, obenem pa spremljali dogajanje v domovini, od katere so bili odrezani in so zato izgubili del svoje identitete. Prek spleta redno spremljajo dogajanje v domovini in se že pred odhodom v domovino odločijo, katere dogodke bodo obiskali med počitnicami oz. dopustom. Spodnja izjava kaže, kako je intervjuvanka razočarana, ker je zaradi prihoda v Slovenijo izgubila del svoje prejšnje identitete športnice. Internet ji je omogočil, da prek spletnih medijev spremlja dogajanje v domovini, na *Facebooku* pa dogodke v športnem centru, na katerega je zelo navezana:

Jaz preživim vsak dan ves prosti čas na *Facebooku*, ker se lahko povežem z moji prijatelji in spremljam dogajanje v mestu. Sledim glavnim spremembam. [...] Najbolj me stisne, ko gledam posnetke športnih tekmovanj in mojega športnega centra ... obraze mojih ljudi ... ki jih poznam. Želim si, da bi tukaj našla prijatelje, pa da bi lahko tudi tukaj trenirala. Veste, bila sem dobra atletičarka, tukaj pa nimam kje trenirati. Nimam pogojev za trening. Tu je tudi vse dražje (Željka, 15, eno leto v Sloveniji).

Kulturni vpliv domovine se kaže tudi v izboru fotografij, ki jih intervjuvanci (14) izberejo s spleta in naložijo na svoj računalniški zaslon. To pomeni, da je prva slika, ki jo vidijo, ko prižgejo računalnik, povezana z domovino. Običajno so to fotografije priljubljenih glasbenih zvezd, prijateljev, domače pokrajine in rojstnega kraja. Več kot polovica (18) intervjuvancev v Sloveniji skupaj s prijatelji priseljenci prek spleta spremlja nastope glasbenikov in športnikov iz domovine, četrtnina (8) pa se jih tudi redno udeležuje ter tudi tako ohranja stik z domovino.

Učenje o Sloveniji

Ena izmed najpomembnejših nalog priseljencev ob priselitvi v novo okolje je naučiti se norm obnašanja, načina življenja, običajev ipd. Analiza izjav intervjuvancev je pokazala, da večina intervjuvancev ni uporabljala uradnih spletnih strani za priseljence, ampak je informacije o Sloveniji sama iskala po spletu. Intervjuvanci so med različnimi mediji, vključno s televizijskimi in z radijskimi programi ter časopisi v maternem jeziku, najpogosteje navedli splet, ki so ga v procesu kulturne in družbene integracije uporabljali kot glavni vir informacij in učni vir.

Njihovo iskanje informacij na internetu se razteza vzdolž kontinuuma informacij o aktualnih druž-

benih dogodkih do informacij o najnovjših trendih v matični in slovenski mladinski kulturi ter praktičnih informacij, povezanih z vsakdanjim življenjem priseljencev. Več kot polovica intervjuvancev (17) je tudi dejala, da starši niso sposobni reševati njihovih in družinskih težav. Delno lahko to izjavo pripišemo vrednotni ločitvi od staršev ter iskanju svojih, alternativnih vrednot in načina življenja prek medijev, danes še zlasti prek interneta (Geissler, Pöttker 2009), delno tudi prevladujoči nizki izobrazbi priseljencev iz nekdanje Jugoslavije (Medvešek 2007). Zato se o svojih težavah ne posvetujejo s starši, ampak praktične informacije iščejo na internetu. Še več, skoraj polovica študentov (14) je povedala, da jih starši prosijo, naj jim na internetu poiščejo nujne vsakodnevne informacije. Tako intervjuvanci ne rešujejo le svojih težav, ampak tudi družinske. Tipična izjava:

Na začetku sem redno uporabljal googlov prevajalnik, da sem vpisal slovensko besedo. Moral sem to sam narediti, ker so moji starši neuporabni. Mama mene sprašuje in me prosi, da ji po internetu najdem informacije. Ona ne zna računalnika niti prižgati. [...] Gre za informacije, ki se ti kasneje, ko jih že poznaš, zdijo povsem brez zveze, v tistem trenutku pa se ti zdijo nujne, rekel bi življenjsko nujne [...] Jaz sem iskal take informacije ... kje in kako kupiti urbano, kje podaljšati voziško dovoljenje, kako najti zdravnika, kje je dežurni zobozdravnik ... take informacije (Kevin, 17, pol leta v Sloveniji).

V nasprotju z intervjuvanci, kot je Kevin, ki so iskali praktične informacije, so drugi intervjuvanci prek spleta iskali informacije tudi z namenom, da se seznanijo s slovensko mladinsko popularno (sub)kulturo, zlasti z glasbo. Ta vloga interneta je zelo pomembna, saj zaradi jezikovnih in kulturnih ovir večina intervjuvancev med slovenskimi vrstniki ni imela prijateljev, ki bi jih lahko uvedli v slovensko mladinsko kulturo. Tipična izjava: »Ko sem prišel v Slovenijo, sem na internetu našel slovensko glasbo in odkril Siddhartha, ki jo še danes poslušam. Takrat mi je to pomagalo, da sem imel občutek, da sem na isti liniji kot moji sošolci« (Nenad, 18, devet let v Sloveniji).

Spodnja Ivanina izjava kaže, kako ji je branje spletnih novic pomagalo pri zmanjšanju vrzeli v znanju in povečanju občutka varnosti:

Odkar sem prišla sem, redno berem na internetu novice iz Makedonije, pa tudi o Sloveniji. Veste, če nekaj ne vem, potem poguglam in jih dobim. Z branjem sem ugotovila, da Slovenija ni popolnoma drug svet. [...] To me je pomirilo, dalo občutek varnosti, da nisem v popolnoma tujem svetu. Še v Makedoniji sem mislila, da se moram vse vedeti, kako Slovenija funkcionira in sem bila zato zafrustrirana, ker nisem imela občutka, da imam Slovenijo prečitano. [...] Ključna razlika je v jeziku, ostalo so bolj ali manj nianse. Mislim, se jih da na hitro naučiti (Ivana, 15 let, eno leto v Sloveniji).

Raziskava je torej pokazala, da je splet zelo uporaben pri iskanju informacij o novi državi. Njegova prednost je predvsem v ponudbi raznolikih spletnih strani z informacijami o številnih vidikih življenja v Sloveniji.

Povezovalni kapital

Socialna in čustvena podpora vrstnikov

Raziskava je tudi pokazala, da lahko internet uspešneje kot tradicionalni mediji, ki so bili do nedavnega ključni agenti integracije v novo družbo (npr. Zohoori 1988; Kim 2001; Durham 2004; Elias 2008), povezuje posameznike. Mladim priseljencem ne omogoča le dostopa do uradnih podatkov in enosmerne komunikacije, temveč tudi do socialne mreže in čustvene podpore.

Večina intervjuvancev je internet uporabljala za medosebno komunikacijo v materinščini z vrstniki v Sloveniji in drugih državah ter za čustveno podporo. Prevladovala je posvetovalna komunikacija. In-

ternet (še zlasti družbeno omrežje *Facebook* in spletne klepetalnice) je omogočil, da so bili stiki z vrstniki iste etnične skupine stabilni in zelo intenzivni. Tipičen primer:

Če pišem v srbščini, se počutim, da sem doma ..., da je vse v redu. Sam sem začel postavljati vprašanja in ljudje me sprašujejo. Naši ljudje iz različnih držav, iz Slovenije, Avstrije, Italije, celo Avstralije, ki govorijo srbsko [...] Mi se med seboj pogovarjamo srbsko in vsi potrebujemo drug drugega, torej nekoga, ki nas razume. Rad iskreno komuniciram z osebo o svojih izkušnjah, občutkih, ko se počutim izločene. [...] Na chatu pride do izraza moj pravi jaz, kot sem že prej rekel, se počutim doma (Igor, 18, dve leti v Sloveniji).

Zgornja izjava kaže na željo intervjuvancev po komunikaciji z osebami s podobnimi priseljskimi izkušnjami. Intervjuvanci internet razumejo kot orodje, ki jim v procesu priseljevanja in integracije omogoča pridobivati in ohranjati stike z osebami, ki razumejo njihovo pravo identiteto oz. »moj pravi jaz«, kot je dejal Tarik (16, pet let v Sloveniji). »Pravi jaz« je sestavljen iz pomembnih identitetnih prvin in drugih posameznikovih dimenzij, ki jih je težko izraziti tistim posameznikom, ki niso pripadniki iste etnične skupine, še zlasti, če ne govorijo istega jezika (Bargh idr. 2002: 34). Intervjuvanci menijo, da jim je internet omogočil izražanje svojega »pravega jaza«, vendar le v komunikaciji z vrstniki, ki govorijo njihov materni jezik. Priseljenci so lahko izrazili »pravi jaz« le v varnem okolju interneta, ko so komunicirali z vrstniki iste etnične skupine.

Najbolj jasna razlika v doemanju interneta med intervjuvanci po spolu se je pokazala na primeru čustvene opore. Čustveno oporo je mladim priseljenkam omogočil predvsem *Facebook*. Intervjuvanke so pogosto opisovale svoja negativna čustvena stanja, npr. nezadovoljstvo, jezo, nemoč, razočaranje v zvezi z neobladovanjem šolskih obveznosti. Vrstnice od doma, predvsem nekdanje sošolke, jim odgovarjajo s podpornim sporočilom, ki jih čustveno okrepi. Tudi Passerini in sodelavci (2004) ter Cukut (2008) so ugotovili, da se ženske razlikujejo od moških po večji socialni mreži, saj jim ta daje emocionalno oporo pri lažjem vključevanju v novo družbo. Spodnja izjava kaže, kako Vesna *Facebook* uporablja za čustveno pomoč:

Na *Facebooku* je enostavno dobiti pomoč od mojih ... in tudi, ko sem ... ko samo rabim spodbudo. Pri meni je tako, da moram malo pojamrati, ker sem zafrustrirana ... da se izpraznim, pa mi je lažje. Včasih mi bivše sošolke napišejo, da naj se ne sekiram, da nisem sama, da tudi one trpijo zaradi matematike, naj samo še malo stisnem zobe, pa bo konec [...] Ja, pa mi je lažje (Vesna, 18 let, eno leto v Sloveniji).

Raziskava je tudi pokazala, da so socialno mrežo večine intervjuvancev sestavljali drugi priseljenci iz iste etnične skupine. Več kot polovica intervjuvancev je negativno opisala »vsakdanji« oz. t. i. *offline* odnos s slovenskimi vrstniki, in sicer kot medsebojno nezaupanje, nekateri pa celo kot sovražen odnos. Prijateljstva in romantični odnosi s slovenskimi vrstniki so bili redki. Zaskrbljenost zaradi drugačnega obnašanja je še zlasti razvidna iz naslednje izjave Eltane iz Kosova, ki prek *YouTube* pridobiva varen vpogled v del slovenske mladinske popularne subkulture:

Jaz sem s kolegico pred dvema tednoma šla v disko. Pa sva šli hitro domov, ker se nisem počutila dobro. Ne vem, kako naj vam povem. Bilo je tako napadalno. Ne vem, kako naj povem [...] Obstaja razlika. Na primer ... jaz nikoli ne bi tako plesala kot one [slovenska dekleta] ali pa s svojim obnašanjem izzivala fante. Pa one dobesedno prosijo. Jaz tega ne morem. In nobena od mojih prijateljic. Enostavno nismo tako vzgojene, smo drugačne. [...] Ne vem, kako se bom na to navadila. Za enkrat bom raje samo gledala posnetke na internetu (Eltane, 15, dve leti v Sloveniji).

V prevladujočem vzdušju nezaupanja je internet priseljencem omogočil, da so komunicirali s slovenskimi vrstniki brez strahu pred ponižanjem; omogočil jim je varno komunikacijo. Prek interneta, običajno prek *Facebooka*, so nastali »prvi resnični stiki«, tudi romantični, s slovenskimi vrstniki. Tipičen primer:

Všeč mi je klepet z ljudmi preko interneta. Tudi s punco, še posebej. Ja, pišem si z njimi. Večinoma v hrvaščini, da ne bi srali po meni. Včasih, ko imam čas, da v miru prevedem, pišem tudi v slovenščini. Na internetu je fajn ... se ti ni treba do konca odkriti ... tako, da imaš čas, da se lahko pogovarjaš z dekleti o tem, kaj poslušajo, katere filme rade gledajo ..., da ugotoviš, kaj imajo rade in če so ti všeč ... To je dobro ... to ... da imam prve resnične stike s Slovenkami po internetu ... mislim, da je tako, kot jaz hočem (Branko, 17, štiri leta v Sloveniji).

Internet je pomemben socialni resurs mladostnikov za raziskovanje in uresničevanje potrebe po prijateljstvu in romantičnih odnosih. Virtualni stiki so intervjuvancem pomagali pri premagovanju družbenih, kulturnih in jezikovnih ovir ter prispevali k medsebojnemu zaupanju in razumevanju.

Raziskava je pokazala, da nekateri priseljenci »veterani« (6) dobivajo čustveno podporo ne le od pripadnikov iste etnične skupine, ampak tudi od slovenskih vrstnikov in prijateljev. Ti intervjuvanci so pripovedovali, da na *Facebooku* pogosto izrazijo svoja negativna čustvena stanja, kot so npr. nezadovoljstvo, jeza, nemoč, razočaranje, in ki so povezana z integracijo v novo okolje, pa tudi z drugimi težavami, najpogosteje povezanimi s šolo in z zaljubljenostjo. »Prijatelj« jim odgovorijo s podpornim sporočilom in ta jih čustveno okrepi. Intervjuvanci so trdili, da jim je še zlasti pomembno reševanje s šolo povezanih težav, saj skrb za šolo zavzema večji del njihovega vsakdanjega življenja. Sedem intervjuvancev »veteranov« in starejših »sredincev«, med njimi večina deklet, je poudarilo zlasti pomen učenja slovenskega jezika, kar je potrdila tudi raziskava *Percepcije slovenske integracijske politike I* (2005). Naša ključna ugotovitev je, da je internet pomembno neformalno orodje za učenje jezika. Intervjuvanci so bili zelo hvaležni slovenskim sošolcem ali/in prijateljem, ki so jim prek *Facebooka* pomagali pri učenju jezika tako, da so jim popravljali jezikovne napake. Tipičen primer je Iva iz Pulja:

Imam res dobro sošolko, s katero si pomagava. Veste, moj slovenski jezik še vedno ni dober ... Zato mi eni profesorji nižajo oceno samo zaradi slabe slovenščine. Zato mi to sprotno popravlanje mojih napak veliko pomeni. Se naučim in oddam boljšo nalogo ... Ne vem, kako bi mi šlo brez tega. [...] Običajno pošljem Nejki nalogo po *Facebooku*, pa mi ona pred oddajo popravi. [...] Jaz pa ji pomagam pri matematiki in fiziki. V tem času rešim nalogo tako, da ona vidi postopek (Iva, 17 let, šest let v Sloveniji).

Socialno opolnomočenje

Rezultati kažejo, da so intervjuvanci zaradi nezadostnega znanja jezika, včasih pa tudi zaradi nerazumevanje kodeksov obnašanja, imeli občutek nemoči in zmedenosti. Večina intervjuvancev je pripovedovala, da so še zlasti ob prihodu v Slovenijo imeli občutek manjvrednosti. Zato interneta niso uporabljali le za iskanje informacij o Sloveniji, ampak tudi za krepitev svoje identitete, kar je bilo pomembno predvsem zaradi slabih izkušenj s slovenskimi vrstniki in z odraslimi. Skoraj polovica intervjuvancev (15), med njimi večina fantov, ni zaupala slovenskim vrstnikom in učiteljem, ker so jih ponižali. Intervjuvanci so kot protiutež negativnim izkušnjam na internetu poiskali sporočila, s katerimi so okrepili svojo identiteto in kulturno premoč nad Slovenci. Internet je bil v tem primeru vir legitimacije ohranjanja svoje identitete v Sloveniji. Tipična izjava:

Ne maram slovenskih fantov. Ti mislijo, da so bolj pametni samo zato, ker so Slovenci, v bistvu pa so tako omejeni, glupi. Ko sem jezen, grem na internet. Poiščem si slike Sarajeva, ki je velemesto proti Mariboru. Želim si, da bi lahko sošolcem pokazal, kakšno je moje mesto, v katerem sploh še niso bili. To je pravo mesto, in ne vas, kot je Maribor, da bi videli, kako je lepo ... (Faris, 14, dve leti v Sloveniji).

Intervjuvanci so uporabljali domače spletne strani tudi za krepitev svojih osebnih sposobnosti, npr. intelektualnih, športnih in tehničnih. Svoje hobije so dojemali kot boljše od hobijev slovenskih vrstnikov. Spodnja izjava Aiše iz Bosne in Hercegovine kaže, kako ji je internet, še zlasti splet, omogočil dodatno učenje:

Ker me Slovenci na začetku niso cenili, ker sem Bosanka, no, nekateri imajo še danes te težave, sem poskušala biti boljša od njih v šoli, in na splošno v znanju. Ponosna sem, da sem dobra dijakinja, da vem, veliko stvari [...] Hvala internetu, ker mi je pomagal, da sem se lahko veliko naučila. Takrat, ko so bili moji sošolci preleni, sem jaz delala in se pripravljala za šolo, za tekmovanja. Če ne bi imela dostopa do interneta, verjetno ne bi mogla, saj doma nimamo toliko knjig. Tako pa sem lahko brala v našem jeziku in se učila (Aiša, 15, skoraj tri leta v Sloveniji).

Zgornja izjava tudi kaže, da je splet pomagal mladim priseljemcem tudi do spremembe razmerja moči v odnosu do slovenskih sošolcev. Takšna vloga interneta je pomembna zaradi slabših življenjskih razmer večine intervjuvancev v primerjavi s slovenskimi vrstniki, kar je še dodatna ovira na poti njihovega prizadevanja za izboljšanje socialnega položaja.

Naša raziskava je v nasprotju s kvantitativno raziskavo *Percepcije slovenske integracijske politike I* (2005) pokazala, da intervjuvanci pojave nestrpnosti zaznavajo prevsem v šolstvu. S pomočjo interneta, predvsem *YouTuba*, lahko pobegnejo iz realnosti: »Najhuje je v šoli. Samo redki učitelji mi dajo dobro oceno. Ko ne morem več, ko mi gre vse na k..., si grem lizat rane z gledanjem slik in poslušanjem naše glasbe. Odidem v svoj svet« (Senad, 14, štiri leta in pol v Sloveniji). Beg iz realnosti nakazuje tudi težave pri oblikovanju hibridne identitete.

Eksperimentiranje z novimi identitetami

Večina intervjuvancev se na internetu ni pretvarjala, da so Slovenci. Ta odsotnost lahko razkriva globino krize identitete, ki je posledica priseljevanja:

Tukaj [v Sloveniji] jaz ne vem ničesar. Sploh ne vem, kdo sem. Edino, kar zagotovo vem, da sem človeško bitje. Nisem še prepričan, da sem za Slovence razmišljujoče bitje. Ker vsakič, ko poskušam kaj povedati v slovenščini, me ljudje gledajo, kot da sem nor. In jaz se počutim, da sem nor. Karkoli povem, je narobe in zato sem še bolj zmeden. Ne vem, zakaj so vsi tako občutljivi na jezik (Bajo, 18, šest mesecev v Sloveniji).

Za priseljence »novince«, kot je Bajo iz Črne gore, sta težavi predvsem neznanje slovenskega jezika, pa tudi sprejemanje izgube statusnih simbolov in označevalcev identitete. Čeprav imajo migranti »veterani« v nasprotju z »novinci« razmeroma veliko znanja o Sloveniji, se dnevno soočajo z bojem za identiteto, ki ga pogosto spremlja globok občutek osamljenosti.

Izjave intervjuvancev tudi kažejo, da prepoznavajo razlike v odnosu Slovencev do priseljencev in tujcev. Intervjuji potrjujejo ugotovitve Mojce Medvešek in Romane Bešter (2010), da priseljenci zaznavajo obstoj neenake obravnave s strani večinskega prebivalstva ne samo zaradi njihove drugačne etnične pripadnosti, ampak predvsem zato, ker jim je pripisana točno določena etnična pripadnost – z območja nekdanje Jugoslavije. Po njihovem mnenju se pripadnike drugih etničnih skupnosti z območja Zahodne Evrope ne obravnava na tako neenak način. V teh okoliščinah je internet – poleg drugih formalnih, kot je komunikacija v šoli, službi in drugih institucijah, in neformalnih oblik komunikacije, kot je druženje z drugo generacijo priseljencev in Slovenci – postal eden od virov informacij za slovenske vrednote in navade:

Slovenci ne marajo priseljencev južno od Kolpe [...] Ko se učimo v šoli o Evropi, se učimo samo severno od Alp, kot da Balkan ni Evropa. Če na internetu iščeš, kakšne so to evropske in slovenske vrednote in navade, ne najdeš, kakšne so to. Zakaj ni jasno zapisano, ali smo tudi mi Evropejci kot Avstrijci. Jezi me, da Slovenci niso enaki do Avstrijcev ali Italijanov. Do njih so ravno obratni kot do nas (Miki, 17, tri leta v Sloveniji).

Razlika po spolu se je pokazala tudi na ravni pomembnosti prilagoditve zunanjega videza lokalni mladinski (sub)kulturi. Intervjuvanke so poudarile dodatno temo gradnje identitete, ki temelji na novih

standardih lepote. To velja predvsem za dekleta, ki so od rojstva socializirana v okoljih, kjer so ženske v družbi primarno cenjene na podlagi zunanje privlačnosti (Mazzarella, Pecora 2007). Tipično vprašanje, ki so si ga intervjuvanke postavile pred odhodom, »Ali sem privlačna?« so v Sloveniji preoblikovale v »Ali me Slovenci vidijo kot privlačno?« To vprašanje kaže, da so intervjuvanke čutile potrebo po rekonstrukciji svoje ženske samopodobe. Na omenjeno vprašanje so odgovor iskale na internetu:

Slovenski fantje me spravljajo v zadrego. Ne vem, kako se bodo obnašali do mene. Včasih so videti, kot da jih zanimam, potem pa se izkaže, da to ni res [...] Zato rada sodelujem v spletni komunikaciji ... da koga spoznam. Ne neposredno, ampak da berem o tem, kaj je lepo ženskam in moškim. Ugotovila sem, da morajo ženske biti tukaj bolj agresivne kot pri nas, da pritegnejo pozornost. Obstajajo tudi slike žensk, ki želijo spoznati moške ..., gledam in jih primerjam s seboj. Skušam ugotoviti, ali sem dovolj dobra (Lelja, 17, eno leto v Sloveniji).

DISKUSIJA IN SKLEP

Namen pričujoče raziskave je prispevati k ugotovitvam obstoječih študij o vlogi medijev v življenju priseljencev (npr. Kim 2001; Georgiou 2006a; Elias 2008), s poudarkom na vlogi interneta v življenju mladih priseljencev. Študija je pokazala, da internet zaradi svojih edinstvenih lastnosti, kot so polimedijska ponudba raznolikih ponudb uslug od spleta do družabnih omrežij, raznolika kulturna in jezikovna ponudba, enostavna dostopnost, interaktivnost in anonimnost, mladim priseljencem omogoča dragocen premostitveni kapital (ohranjanje stikov z domovino, učenje o Sloveniji in pridobivanje praktičnih informacij o vsakdanjem življenju v Sloveniji) in povezovalni kapital (socialna in čustvena podpora vrstnikov iste etnične skupine in slovenskih vrstnikov), socialno opolnomočenje (iskanje premoči v kulturi domovine kot protiutež za ponižanje s strani Slovencev) in eksperimentiranje z identitetami (novi identitetni označevalci).

Raziskava je pokazala, da so intervjuvanci izrazili občutek izgube in hrepenenja po domovini. Prek interneta so ponovno našli stik s svojo domovino, saj so lahko ohranili tiste njene prvine, ki so jih najbolj pogrešali. Internet jim je omogočil, da so lahko nadzorovali pogostost in intenzivnost komuniciranja. V nasprotju z raziskavo Nelly Elias in Dapfne Lemish (2010), ki sta ugotovili, da so mladi ruski priseljenci v Izraelu uporabljali ruske spletne strani, naši intervjuvanci spletnih strani v domačem jeziku o Sloveniji niso uporabljali, ker so bile te strani zanje nekoristne. Čeprav v Sloveniji obstajajo številni projekti za mlade priseljenke, jih intervjuvanci ne poznajo oz. v njih niso sodelovali.

Raziskava je tudi pokazala, da je internet mladim priseljencem omogočil medosebno komunikacijo z vrstniki iste etnične skupine o integracijskih težavah. Internet jim ni le pomagal zmanjšati osamljenosti, ki je značilna za prvo obdobje priseljevanja, temveč je prispeval tudi k razvoju virtualnih podpornih socialnih mrež (povezovalni kapital).

Poleg vzpostavitve ponovnih stikov z domovino in vrstniki iste etnične skupine so priseljenci uporabljali internet tudi za učenje o Sloveniji in iskanje odgovorov na vprašanja, povezana z vsakdanjem življenjem v njej; tako so si olajšali življenje v novi državi.

Dojemanje slovenskih vrstnikov kot uspešnejših, močnejših in nasilnejših ter samodojemanje intervjuvancev kot manjvrednih in od Slovencev ponižanih ter posledično zatekanje k iskanju informacij o slovenskih vrednotah in navadah v varno območje interneta lahko razložimo s Foucaultovim konceptom biopolitike. In to ne kot boja posameznih slovenskih vrstnikov za prevlado nad priseljenci iz nekdanje Jugoslavije, temveč kot sistematsko in kolektivno podporo in promocijo določenih kategorij življenja in izločitev drugih z namenom, da se družba – dobesedno in v prenesem smislu – očisti in okrepi kot celota in s tem ohrani ravnotežje moči v družbi (Foucault 2000: 137–38). Intervjuvanci so internet uporabljali kot kulturni vir za dvig domovinskega ponosa (nostalgichen pogled na kulturno superiornost domovine) in samozavesti. Ta ponos so tudi okrepili z uporabo spletnih strani, ki so bile zanje dragocen vir za razvoj njihovih osebnih sposobnost in hobijev.

Naše ugotovitve razširjajo sodobni diskurz o diasporični identiteti. Medtem ko je koncept diasporične identitete (Safran 1991; Clifford 1994) poudarjal pomen ravnotežja med izgubo doma in sprejemanjem nove kulture, naši rezultati kažejo, da izguba identitete ni stalna in dokončna, saj so jo priseljenci s ponovno vzpostavitev stikov z domovino rekonstruirali s pomočjo interneta. To lahko razložimo tudi s postmoderno izkušnjo diaspore, v kateri sta domovina in identiteta fluidni. Ta premik omogoča razlago novih možnosti oblikovanja identitete, ki se v tem procesu pojavljajo danes.

Rezultati so tudi pokazali, da so intervjuvanci razlikovali »realno« oz. *offline* in »virtualno« oz. *online* Slovenijo. Medtem ko so *offline* Slovenijo dojemali kot negativno in celo sovražno, so *online* Slovenijo, npr. forume, spletne časopise, portale popularne kulture, *Facebook*, dojemali kot privlačno in varno. Virtualna Slovenija je omogočila mladim priseljencem, da so lahko neopazno in varno proučili življenje v Sloveniji. Intervjuvanci so veliko bolj zaupali komunikaciji na internetu kot medosebni komunikaciji s slovenskimi učitelji in vrstniki. Internet jim je omogočil, da so lažje sprejeli nove vrednosti in kodekse obnašanja. Tako jim je olajšal začetno socializacijo, jim pomagal najti svojo pot v labirintu slovenske kulture in načina življenja ter zmanjšal napetosti pri gradnji nove identitete.

Prav tako ni presenetljivo, da so intervjuvanci »prvi resnični stik« s slovenskimi vrstniki vzpostavili *online*, prek spletnega foruma in *Facebooka*. Tudi to izkušnjo so intervjuvanci opisali kot bolj pozitivno od medosebnega komuniciranja s slovenskimi vrstniki. Ta ugotovitev se ujema z ugotovitvami številnih študij o socialnih in psiholoških posledicah spletne komunikacije, kar potrjuje, da se internet, predvsem *Facebook*, uporablja za širjenje socialne mreže in s tem krepitev samozavesti, socialnih kompetenc in čustvene podpore (npr. McKenna, Bargh 2000; Campbell idr. 2006; Amichai-Hamburger, Furnham 2007).

Če povzamemo, igra internet pomembno vlogo v hibridnih identitetah mladih priseljencev iz nekdanje Jugoslavije, saj jim omogoča, da v istem času živijo v različnih kulturah, med njimi pa vzpostavljajo ravnotežje: omogoča jim oblikovanje različnih identitet hkrati. Raziskava je pokazala, da mladi priseljenci prek spleta iščejo informacije o starem in novem okolju, si s pomočjo *YouTube* ogledujejo glasbene in druge posnetke, povezane s kulturo obeh držav, prek *Facebooka* in spletnih klepetalnic vzdržujejo stike s prijatelji iz domovine ter komunicirajo s slovenskimi vrstniki in transnacionalnimi prijatelji, ki jim nudijo socialno oporo.

Študija je potrdila tudi tiste raziskave, ki opozarjajo na razliko med priseljenci po spolu (npr. Passerini idr. 2004; Cukut 2008). Razlika v dojetju interneta se je med priseljeno mladino glede na spol pokazala prevsem v čustveni opori in prilagoditvi zunanjega videza novi mladinski (sub)kulturi. Intervjuvanke so uporabljale internet, da bi jih čustveno podprle nekdanje sošolke in da bi se prilagodile slovenskim lepotnim standardom.

V nasprotju s splošnim diskurzom, ki trdi, da mladostniki uporabljajo internet le za »igranje«, eksperimentiranje in tveganje (Livingstone 2007), je naša raziskava pokazala, da internet mladim priseljencem ponuja »varen prostor« komuniciranja. Morda pa postaja internet v današnjem življenju, v katerem vlada negotovost, nekakšno sidro stabilnosti. Naša raziskava potrjuje ugotovitve Bharata in kolegov (2004), da ima internet potencial opolnomočenja predvsem za tiste z družbenega roba. Ker priseljenci na internetu dobijo samo določene informacije, to ni vsemogočna informacijska in komunikacijska tehnologija, ki bi nadomestila druge oblike komunikacije. Poleg tega ima raba interneta tudi veliko nevarnosti, kot so možnost odtujenosti, nadlegovanja, ustrahovanja, zasvojenosti, kraje osebnih in drugih podatkov, enostaven dostop do vsebin, kot so pornografija, nasilne in sovražne vsebine.

Ker je pričujoča študija prva s tega področja in ima številne omejitve, npr. majhen vzorec, bi morali znanstveniki nadaljevati s proučevanjem te problematike na širšem vzorcu. V raziskavo bi morali vključiti tudi odrasle priseljence, priseljence iz drugih držav in primerjati uporabo interneta pri priseljencih v različnih državah. Študija je pomanjkljiva tudi na ravni izbora samih intervjuvancev. Ker smo uporabili metodo izbora snežne kepe, smo izbrali tiste mlade priseljence, ki so med seboj povezani v glavnem prek *Facebooka*. Na podlagi obstoječih raziskav, ki opozarjajo na nizek ekonomski standard priseljskih družin (npr. Bešter, Medvešek 2010), lahko sklepamo, da vsi mladi priseljenci iz nekdanje Jugoslavije nimajo dostopa do interneta. Teh pričujoča študija ne vključuje, zato bi jih morali vključiti v nadaljnje

študije. V nadaljevanju raziskovanja te problematike bi bilo treba dobiti natančnejši vpogled v uporabo interneta in uporabiti tudi druge metode, npr. opazovanje. Naša raziskava je tudi pokazala, da potrebujemo dodatne študije, ki bi razkrile, kako lahko internet olajša integracijo mladih priseljencev v novo okolje. Predvsem manjka raziskava, ki bi ugotovila, kakšne informacije naj slovenske državne institucije ponudijo priseljencem kot pomoč pri njihovi integraciji.

LITERATURA

- Amichai-Hamburger, Yair, Furnham, Adrian (2007). The Positive Net. *Computers in Human Behavior* 23/2, 1033–1045.
- Bailey, Olga G., Georgiou, Myria, Harindranth, Ramaswami (ur.) (2007). *Transnational Lives and the Media: Re-imagining Diasporas*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bargh, John A., McKenna, Katalyn Y. A., Fitzsimons, Grainne M. (2002). Can You See the Real Me? *Journal of Social Issues* 58/1, 33–48.
- Bešter, Romana, Medvešek, Mojca (2010). Vključevanje imigrantskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem. *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani?* (ur. Mojca Medvešek, Romana Bešter). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 205–269.
- Bharat, Mehra, Merkel, Cecelia, Peterson Bishop, Ann (2004). The Internet for Empowerment of Minority and Marginalized Users. *New Media & Society* 6/6, 781–802.
- Campbell, Andrew J., Cumming, Steven R., Hughes, Ian (2006). Internet Use by the Socially Fearful: Addiction or Therapy? *Cyber Psychology and Behavior* 9/1, 69–81.
- Castells, Manuel (2001). *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Cikić, Sanja (2002). Povezovanje Slovencev po svetu s pomočjo interneta. Vzpostavljanje virtualnih etničnih skupnosti. *Dve domovini / Two Homelands* 16/2, 81–98.
- Clifford, James. (1994). Diasporas. *Cultural Anthropology* 9/3, 302–338.
- D'Haenens, Leen (2003). ICT in Multicultural Society. The Netherlands: A Context for Sound Multiform Media Policy? *Gazette* 65/4–5, 401–421.
- Cukut, Sanja (2008). *Spol in migracija*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- De Block, Liesbeth, Buckingham, David (2007). *Global Children, Global Media: Migration, Media and Childhood*. New York: Palgrave Macmillan.
- Donath, Judith S. (1999). Identity and Deception in the Virtual Community. *Communities in Cyberspace* (ur. Peter Kollock, Marc A. Smith). London: Routledge, 29–59.
- Durham, M. Gigi (2004). »Constructing the New Ethnicities«: Media, Sexuality and Diaspora Identity in the Lives of South Asian Immigrant Girls. *Critical Studies in Media Communication* 21/2, 140–461.
- Elias, Nelly (2008). *Coming Home: Media and Returning Diaspora in Israel and Germany*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Elias, Nelly, Lemish, Dapfna (2008). Media Uses in Immigrant Families: Torn between »Inward« and »Outward« Paths of Integration. *International Communication Gazette* 70/1, 21–40.
- Elias, Nelly, Lemish, Dapfna (2009). Spinning the Web of Identity. *New Media & Society* 11/4, 533–551.
- Elias, Nelly, Zeltser-Shorer, Marina (2006). Immigrants of the World Unite? A Virtual Community of Russian-speaking Immigrants on the Web. *Journal of International Communication* 12/2, 70–90.
- Foucault, Michel (2000). *Zgodovina seksualnosti 1: Volja do znanja*. Ljubljana: ŠKUC.
- Geissler, Rainer, Pöttker, Horst (ur.) (2009). *Media, Migration, Integration: European and North American Perspectives*. Bielefeld: Transcript.
- Georgiou, Myria (2006a). *Diaspora, Identity and the Media: Diasporic Transnationalism and Mediated Spatialities*. Cresskill, NJ: Hampton Press.

- Georgiou, Myria (2006b). Diasporic Communities Online: A Bottom-up Experience of Transnationalism. *The Ideology of the Internet: Concepts, Policies, Uses* (ur. Katharina Sarikakis, Daya Thussu). Cresskill, NJ: Hampton Press, 131–146.
- Holloway, Sarah L., Valentine, Gill (2002). *Cyberkids: Children in the Information Age*. London: Routledge.
- James, Delores C. S. (1997). Coping with a New Society: The Unique Psychosocial Problems of Immigrant Youth. *Journal of School Health* 67/3, 98–102.
- Jontez, Nataša, Meža, Irena (2009). *Strategije (pre)živetja mladih priseljencev*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Jugend, Information, (Multi-)Media-Studie (2004), <http://www.mpfs.de/index.php?id=45> (4. 10. 2011).
- Kim, Young Yun (2001). *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Komac, Miran (ur.) (2007). *Priseljenci: Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Komito, Lee (2010). Social Media and Migration. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 62/6, 1075–1086.
- Kozar, Seana (2002). Leaves Gleaned from the Ten-thousand-dimensional Web in Heaven: Chinese Online Publications in Canada. *Journal of American Folklore* 115/456, 129–153.
- Lindlof, R. Thomas, Taylor, Bryan (2002). *Qualitative Communication Research Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Livingstone, Sonia (2007). Do the Media Harm Children? Reflections on New Approaches to an Old Problem. *Journal of Children and Media* 1/1, 5–14.
- Livingstone, Sonia, Bober, Magdalena (2005). *UK Children Go Online: Final Report of Key Project Findings*. London: London School of Economics.
- Livingstone, Sonia, Haddon, Leslie, Görzig, Anke, Ólafsson, Kjartan (2010). *Risks and Safety on the Internet: The Perspective of European Children*. London: EU Kids Online.
- Lobe, Bojana, Muha, Sandra (2011). *Internet v vsakdanjem življenju slovenskih otrok in mladostnikov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Madianou, Mirca, Miller, Daniel (2012). *Migration and New Media: Transnational Families and Polymedia*. New York: Routledge.
- Mazzarella, Sharon, Pecora, Norma (2007). Revisiting Girls' Studies: Girls Creating Sites for Connection and Action. *Journal of Children and Media* 1/2, 105–125.
- McKenna, Katelyn Y., Bargh, John A. (2000). Plan 9 from Cyberspace: The Implications of the Internet for Personality and Social Psychology. *Personality and Social Psychology Review* 4/1, 57–75.
- Meden, Ahac (2007). Spletne strani Slovencev po svetu. *Dve domovini / Two Homelands* 26/1, 47–73.
- Medvešek, Mojca (2007). Kdo so potomci priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije. *Razprave in gradivo* 53–54/1, 29–65.
- Medvešek, Mojca, Bešter, Romana (2010). Migrantski otroci v slovenskem šolskem sistemu. *Migranti v Sloveniji – med integracijo ali alienacijo* (ur. Karmen Medica, Goran Lukič, Milan Bufon). Koper: Univerzitetna založba Annales, 97–126.
- Mesch, Gustavo S., Talmud, Ilan (2007). Similarity and the Quality of Online and Offline Social Relationships among Adolescents in Israel. *Journal of Research of Adolescence* 17/2, 455–466.
- Mikola, Maša (2005). Živeti med kulturami. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Mikola, Maša, Gombač, Jure (2008). Internet kot medij ohranjanja narodne in kulturne dediščine med Slovenci po svetu: Stare dileme novih rešitev. *Dve domovini / Two Homelands* 28/1, 39–56.
- Mitra, Ananda (1997). Diasporic Websites: Ingroup and Outgroup Discourse. *Critical Studies in Mass Communication* 14/2, 158–181.
- Passerini, Luisa, Braidotti, Rosi, Vonk, Esther, Gazsi, Judit, Juhasz, Borbala, Peto, Andrea, Conradsen, Inger-Marie, Kronborg, Annette, Petersen, Alexandrova, Hanne Nadejda, Nikolchina, Miglena (2004). *Gender relationships in Europe at the turn of the millennium: Women as subjects in migration and mar-*

- riage. Bruselj: Evropska komisija. *Percepcije slovenske integracijske politike I* (2005), http://www.inv.si/DocDir/projekti/perce_slo_int_pol_zakljucno_2natis.pdf (1. 10. 2011).
- Portes, Alejandro (2001). Introduction: The debates and significance of immigrant transnationalism. *Global Networks* 1/3, 181–193.
- Prevodnik, Katja, Činkole, Tina, Vehovar, Vasja (2011). *Digitalni razkorak 2011*, http://www.ris.org/db/13/12069/RIS%20poročila/Digitalni_razkorak_2010/?&p1=276&p2=285&p3=1318 (6. 11. 2011).
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse in Revival of the American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rydin, Ingegerd, Sjöberg, Ulrika (2008). Narratives about the Internet as a Communicative Space for Identity Construction among Migrant Families. *Mediated Crossroads: Identity, Youth Culture and Ethnicity – Theoretical and Methodological Challenges* (ur. Ingegerd Rydin, Ulrika Sjöberg). Göteborg: Göteborg University, 193–214.
- Safran, William (1991). Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora* 1/1, 83–98.
- Sekulić, Zorica (2009). *Vidiki socialne integriranosti otrok priseljencev iz bivše SFRJ v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sökefeld, Martin (2006). Mobilizing in transnational space: A social movement approach to the formation of diaspora. *Global networks* 6/3, 265–284.
- Suler, John (2002). Identity Management in Cyberspace. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies* 4/4, 455–460.
- Tyner, James A., Kuhlke, Olaf (2000). Pan-national identities: Representations of the Philippine Diaspora on the WorldWideWeb. *Asian Pacific Viewpoint* 41/3, 231–252.
- Valkenburg, Patti M., Schouten, Alexander P., Peter, Jochen (2005). Adolescents' Identity Experiments on the Internet. *New Media & Society* 7/3, 383–402.
- Vižintin, Marijanca Ajša (2010). Otroci priseljencev: Zakonodaja in prve izkušnje. *Migranti v Sloveniji – med integracijo ali alienacijo* (ur. Karmen Medica, Goran Lukič, Milan Bufon). Koper: Univerzitetna založba Annales, 221–239.
- Walker, Robert (1988). *Applied Qualitative Research*. Vermont: Gower.
- Yeh, Christine, Inose, Mayuko (2002). Difficulties and Coping Strategies of Chinese, Japanese and Korean Immigrant Students. *Adolescence* 145/37, 69–82.
- Yelenevskaya, Maria (2005). A Cultural Diaspora in the Making: Former Soviets in Israel and in Germany. *Jewy and Slavs* 15/3, 265–279.
- Zlatar, Franci (2010). Možnosti dela in zaposlovanja prisilnih migrantov v Sloveniji. *Migranti v Sloveniji – med integracijo ali alienacijo* (ur. Karmen Medica, Goran Lukič, Milan Bufon). Koper: Univerzitetna založba Annales, 193–220.
- Zohoori, A. Reza (1988). A Cross-cultural Analysis of Children's Television Use. *Journal of Broadcasting and Electronic Media* 32/1, 105–113.